

PRED 100 ROKMI ZALOŽILI V PREŠOVE ODBOČKU ČESKOSLOVENSKEHO ČERVENÉHO KRÍŽA¹

Peter KOVAL

Mesto Prešov sa krátko po vyhlásení Československej republiky stalo jedným z významných centier pomerne zaostaleho východného Slovenska. Fungovali tu viaceré administratívne inštitúcie súvisiace so správou Šarišskej župy, z predchádzajúceho obdobia tu existovala tradícia vzdelávania či kultúry a v neposlednom rade bolo mesto aj centrom zdravotníckej opatery. Podmienky na udržanie a zdokonalenie všetkých týchto oblastí ľudského života sa upravovali pozitívnym smerom len pomalým tempom a naplno sa prejavovala periférnosť regiónu v zmysle menšieho záujmu centrálnych orgánov o stav tejto časti krajiny.

Vylepšenie zdravotnej situácie bolo jednou z kľúčových úloh nového štátu. Sociálne ochorenia, obzvlášť tuberkulóza, ale aj trachóm či pohlavné choroby trápili najmä slabšie sociálne vrstvy obyvateľstva a mali vážny dopad na zdravie detí. Krátko po skončení prvej svetovej vojny sa preto počítalo s investíciami do renovácií či výstavby nových zdravotníckych zariadení, do zlepšenia ich materiálneho stavu i do pozdvihnutia postavenia lekárov a ošetrovateľského personálu. Aj keď u zainteresovaných Prešovčanov prakticky hneď od októbra 1918 existoval záujem o vyriešenie výstavby novej nemocnice v meste, nepomohli im ani viaceré kritické hlasy smerujúce priamo k centrálnym štátnym orgánom. Naplno sa aj tu prejavila periférnosť ich záujmu. K realizácii výstavby novej modernej nemocnice došlo až na prelome 20. a 30. rokov.

Československá vláda nebola schopná sama čeliť nežiaducemu sociálno-zdravotnému stavu obyvateľstva po skončení prvej svetovej vojny. Vznikla potreba obrátiť sa o podporu v rôznych organizáciách a mimovládnych ustanovizniach. Kľúčovú rolu v prvých povojnových rokoch na území celého Československa, pri zlom stave štátnej zdravotníckej starostlivosti, zohrala pomoc Československého Červeného kríža (ČsČK).

ČsČK nadviazal na činnosť spolku v predvojnovom období. Červený kríž bol založený v roku 1863 v Ženeve a od 80. rokov 19. storočia vyvíjal aktivity v rámci rakúsko-uhorskej monarchie (na území Česka Rakúsky Červený kríž a na území Slovenska Uhorský Červený kríž). PhDr. Alice G. Masaryková bola v januári 1919 poverená československým ministerstvom sociálnej starostlivosti dozorom nad sociálnymi organizáciami, ústavmi a odbornými školami. Vo februári 1919 sa angažovala výraznou mierou do založenia a formovania ČsČK. Jej úloha ako predsedníčky spolku spočívala v počiatočnej organizácii, v získavaní kvalifikovaných spolupracovníkov, priaznivcov a podporovateľov doma i v zahraničí. Spolok sa zamerával na materiálnu a sociálnu pomoc vojnou postihnutým oblastiam. Sústredil sa hlavne na zdravotnú výchovu obyvateľstva a dorastu na školách, prevenciu proti infekčným

1 Príspevok vznikol v rámci projektu APVV-15-0036 *Východné Slovensko v 19. a 20. storočí vo vzťahu centra a periférie*.

chorobám. Významný dôraz položil aj na výcvik odborného personálu a aktivity orientované na ošetrovatelstvo.

V Prešove bola založená odbočka ČsČK 19. augusta 1919. Prvou predsedníčkou sa stala manželka župana Pavla Fábryho Oľga a už v prvom roku mal spolok 350 činných členov. V pomerne krátkom čase sa zmenila funkcia predsedu spolku viackrát. Po Oľge Fábryovej sa funkcie ujala Augusta Thomková a v roku 1921 sa predsedom odbočky ČsČK v Prešove stal riaditeľ priemyselnej školy Ing. Antonín Tobek. Medzi členov užšieho výboru patrili viaceré významné osobnosti prešovskej verejnosti, akými boli napr. vládny komisár, neskorší okresný náčelník JUDr. Vladimír Gallay, sudca JUDr. Andrej Harkabus, školský inšpektor Pavel Gallo a i. Prakticky po celý čas spolok zápasil s finančnými problémami, no svoju sociálnu pomoc, pri svojej rozpočtovej obmedzenosti, sústredil hlavne na nemajetné osoby.

V roku 1921 bola činnosť pobočky ČsČK v Prešove rozšírená zriadením viacerých odborov a oddelení. „Odbor pečlivosti a ochrany mládeže“ sa zameral na starostlivosť o mládež, hlavne dojčiat, výchovu chudobných a podporu sirôt. V marci 1921 bola v rámci odboru zriadená, aj za pomoci anglickej misie Lady Muriel Paget, „detská zdravotná stanica“ (poradňa pre matky a kojencov). V ošetrovni okrem lekárov vykonávali svoju činnosť zdarma dve ošetrovatelky, šesť žien a dvaja muži ako členovia ČsČK. Liečení pacienti pochádzali z chudobnejších vrstiev a denne bolo v prvom roku ambulantne vyšetrených okolo 50 prípadov. Dvakrát týždenne mali možnosť matky s deťmi vo veku do šesť rokov navštíviť toto zariadenie a realizovať bezplatnú prehliadku. Vďaka tejto zdravotnej starostlivosti došlo k poklesu detskej úmrtnosti v meste. Vedúcim lekárom na tejto tzv. detskej klinike bol MUDr. Alexander Gottlieb. V roku 1929 stanicu viedla MUDr. Groswirth-Weinerová. Odbor vykonával čiastočne aj charitatívnu činnosť v podobe zabezpečovania stravovania pre chudobných žiakov prešovských škôl. V roku 1921 bol v prešovskom kláštore Sancta Maria zriadený tzv. polievkový ústav, kde sa stravovalo 180 detí, nasledujúci rok sa stravovalo v rámci tejto akcie v piatich jedálňach už 333 detí. K ďalším charitatívnym činnostiam patrila aj zbierka šatstva a podpora pri nákupe školských potrieb pre nemajetných.

Druhým významným zriadeným oddelením odbočky ČsČK v Prešove bol „odbor ošetrovania tuberkulózných“. Pri tomto odbore bol 16. marca 1921 ustanovený dispenzár pre pľúcnych pacientov. Sídlo mal na Masarykovej ulici č. 101. Dvakrát do týždňa mali obyvatelia mesta i okolia možnosť bezplatnej prehliadky. Chudobným pacientom sa poskytovali zdarma lieky aj potraviny a v niektorých prípadoch aj finančná podpora. Najťažšie prípady boli za pomoci odboru spolku ČsČK presúvané do slovenských sanatórií. Vyšetrenia v ordinácii realizoval MUDr. Gabriel Bott a ošetrovatelka Mária Fritscherová. Pľúcne choroby boli na začiatku 20. rokov 20. storočia pomerne rozšírené, a preto počet návštev v dispenzári z roka na rok rástol. Kým v roku 1921 bolo zaevidovaných 567 návštev pacientov, tak v roku 1922 sa riešilo už 1 500 prípadov a v roku 1923 išlo o 2 000 vyšetrených prípadov ochorenia na pľúcne choroby.

„Odbor pre podporu chudobných“ sa staral o najchudobnejších obyvateľov mesta prostredníctvom zabezpečenia potravín či finančnej pomoci. Prešovský Červený kríž sa prostredníctvom tohto odboru aktívne zapájal napr. do tzv. ošacovacej akcie pre chudobných.

„Odbor pre všeobecnú činnosť“ v rámci spolku usporadúval zdravotno-výchovné prednášky a staral sa aj o výchovu tzv. dorastu ČsČK. Sám, ale i v spolupráci s inými organizáciami (Živena či Sokol), organizoval stretnutia s občanmi – výchovné prednášky hlavne v okolitých obciach. ČsČK svoju činnosť zamerlal aj na výchovu dobrovoľníckeho zdravotníckeho personálu. Organizoval školiace kurzy napr. pre zdravotné sestry či pre samaritánov.

Zdravotné zabezpečenie obyvateľstva patrilo medzi kľúčové úlohy novovytvorenej ČSR. Aj periférne oblasti mohli predstavovať potencionálnu hrozbu pre zvyšok územia v prípade, ak by sa odtiaľ, v dôsledku zanedbania zdravotnej starostlivosti, začali šíriť nákazlivé ochorenia. Aj preto sa štátna moc snažila sústrediť pozornosť na riešenie povojnovej hospodársko-sociálnej krízy na severovýchode Slovenska. Nie vo všetkých krokoch však bola úspešná. Výraznú pomoc pre ňu predstavovali aktivity ČsČK založeného na začiatku roku 1919. V meste Prešov, v jednom z centier východného Slovenska, začala činnosť odbočka ČsČK v lete toho istého roku a výraznou mierou sa podieľala na znížení chorobnosti obyvateľov mesta. Činnosť vykonávala v plnej spolupráci so štátnymi zariadeniami – mestskou, neskôr okresnou nemocnicou v Prešove. Viacerí prešovskí lekári sa angažovali aj v osvetovej činnosti odbočky, pozostávajúcej hlavne z verejných prednášok a besied. Nemenej významnou bola aj charitatívna a výchovná činnosť spolku.

Použitá literatúra:

Slovenský národný archív Bratislava, fond *Expozitúra Ministerstva verejného zdravotníctva a telesnej výchovy*

Štátny archív Prešov, pobočka Prešov, fond *Okresný úrad Prešov (1923 – 1944)*

Šariš 1930

Červený kríž, Alica G. Masaryková a Slovensko. *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Ústav Milana Rastislava Štefánika Martin, 23. – 24. november 2006*. Ed. Zora Mintalová. Bratislava : Slovenský Červený kríž v Bratislave, 2006.

JIROUŠKOVÁ, Marta – KOVÁČ, Pavel. *Z histórie zdravotníctva na východnom Slovensku v rokoch 1918 – 1938*. Košice : Krajský ústav národného zdravia, 1988.

JUNAS, Ján a kol. *80 rokov činnosti Červeného kríža na Slovensku*. Bratislava : Finest, s. r. o., 1999.

KOVAL, Peter. Osvetovo-zdravotnícka činnosť Československého červeného kríža v Prešove po roku 1918. In *Spoločnosť a kultúra východného Slovenska [elektronický zdroj] : (knižná kultúra, udalosti a osobnosti)*. Eds. L. Franková, M. Domenová. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2014, s. 97-107.

KOVAL, Peter. Nákazlivé choroby na Slovensku a Podkarpatskej Rusi v prvej polovici 20. rokov 20. storočia (náčrt povojnových zdravotníckych pomerov). In *Podkarpatská Rus a východné Slovensko v súradniciach času (1918 – 1939): čriepky z histórie*. Eds. Peter Švorc, Patrik Derfiňák. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2017, s. 151-168.

VOROBEL, Jozef. *Sociálna starostlivosť v Prešove v rokoch 1928 – 1938*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2007.